

Elena Tereza DANCIU

DREPT ROMAN

Elena Tereza DANCIU

DREPT ROMAN

**Editura UNIVERSITARIA
Craiova, 2015**

**Editura UNIVERSUL JURIDIC
București, 2015**

Referenți științifici:

Conf. univ. dr. Adrian BOGDAN

Conf. univ. dr. Anca Elena DUȘCĂ

Copyright © 2015 Editura Universitaria

Copyright © 2015 Editura Universul Juridic

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria
și Editurii Universul Juridic.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al
editorilor.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

DANCIU, ELENA TEREZA

Drept roman / Elena Tereza Danciu. - Craiova : Universitaria ;
București : Universul Juridic, 2015

ISBN 978-606-14-0918-1

ISBN 978-606-673-610-7

34(37)

INTRODUCERE

Când ai în față imensitatea unui ocean, este foarte greu să extragi, să clasifici, să ordonezi fiecare picătură de apă în parte. Creațiile jurisconștilor și, în general, izvoarele dreptului roman în integralitatea lor prin legile, edictele magistraților, hotărârile senatului și constituțiile imperiale formează o operă vastă, greu de cunoscut în totalitate și de sistematizat. Ne ajută totuși eforturile pe care juriștii din epoca lui Justinian le-au făcut pentru a codifica lucrările jurisconștilor clasici. *Corpus iuris civilis* rămâne piatra de temelie a multor sisteme de drept europene, începând din perioada medievală și ajungând până în perioada modernă. De aici rezultă importanța și necesitatea studierii dreptului roman în școlile de drept.

La noi, în epoca fanariotă și multă vreme după aceea, dreptul roman era considerat ca făcând parte din dreptul național iar învățarea limbii latine era obligatorie pentru acela care urma cursurile unei școli de drept. Cursantul de la acea vreme înțelegea în mod natural de ce trebuie să învețe limba latină și de ce dreptul roman era predat în limba în care odinioară fusese scris. De asemenea, nu era necesar să explici la acea vreme de ce dreptul roman a fost una dintre primele materii predate în școlile noastre superioare de drept.

Cu timpul, această mentalitate avea să se schimbe și am ajuns în perioada actuală să ne întrebăm dacă mai este necesară includerea limbii latine și a dreptului roman în planul de învățământ al facultăților de drept.

Probabil că nici o extremă nu este bună. Dreptul roman nu este dreptul național, așa cum a fost considerat multă vreme, dar nici nu putem nega influența pe care acesta a exercitat-o în anumite momente din evoluția sistemului nostru de drept. Studierea limbii latine nu mai are aceeași rezonanță și nu mai găsește aceleași motivații ca odinioară. Cu toate acestea, ideea de excludere a limbii latine și a dreptului roman din programa de învățământ nu ar fi o idee constructivă. Un absolvent de drept trebuie să știe să scrie, să citească și să înțeleagă limba latină și trebuie să știe care sunt rădăcinile, influențele și cum a evoluat sistemul nostru de drept.

Nu poți da o interpretare corectă și o analiză justă unui text juridic, dacă nu ai imaginea de ansamblu și nu poți avea o imagine de ansamblu, dacă scoți din cunoștințele juridice paginile de istorie. Problema nu este aceea de învăța sau nu drept roman, latină și istorie a dreptului în facultate, ci maniera în care concepem și prezentăm aceste cunoștințe. Un curs de drept roman trebuie să pună astăzi accentul pe înțelegerea principiilor, normelor și instituțiilor romane. Simpla memorare nu mai este suficientă, ținând cont pe de o parte de complexitatea materiei și pe de altă parte de faptul că în învățământul preuniversitar latina se învață într-un an sau cel mult doi, în liceele de profil uman. De aceea, considerăm că absolvenții de liceu nu mai au pregătirea și mentalitatea cerute de exigențele acestui curs și este necesară o altă abordare. În consecință, cursul de față reprezintă începutul unui proiect în care vom încerca o altă structurare a materiei, o raportare a instituțiilor dreptului privat roman la istoria politică a Romei, la mentalitatea politică, socială și economică a societății romane și o prezentare comparativă a principiilor și normelor romane cu dreptul pozitiv românesc. În acest fel sperăm că studenții vor ști cum și de ce trebuie să cunoaștem principiile și instituțiile dreptului privat roman.

PARTEA I ORGANIZAREA SOCIO-POLITICĂ A ROMEI

CAPITOLUL I INTRODUCERE

Secțiunea I Aportul dreptului roman asupra culturii juridice românești

În general, în orice lucrare dedicată principiilor și instituțiilor dreptului roman primele pagini pun accentul pe contribuția acestuia la formarea și evoluția sistemelor juridice naționale, sisteme care fac parte din marea familie a dreptului european continental. Motivația este simplă, evidențiată și de marele romanist Theodor Mommsen, și anume că "Nimeni nu i-a egalat pe romani în aplicarea simplă, dar inexorabilă a principiilor de drept prescrise de către natură însăși". Rigurozitatea romană în conceperea principiilor și normelor juridice, complexitatea sistemului de drept creat precum și extinderea Imperiului roman au fost principalii factori datorită cărora putem spune că dreptul roman reprezintă filonul comun al sistemului juridic european continental. De aceea, întreaga literatură juridică apuseană a secolului al XIX-lea evidențiază contribuția dreptului roman la formarea sistemelor naționale de drept.

În ceea ce ne privește, despre influența romană s-a scris mult ajungându-se de multe ori la opinii extreme. Au existat autori care, ștergând cu buretele, existența și continuitatea sistemului juridic autohton cunoscut înainte, în timpul și după cucerirea romană, au încercat să argumenteze originea exclusiv romană a poporului român și implicit a sistemului nostru de drept.

Începând din secolul al XVII-lea se constata, în primul rând, asemănarea dintre limba latină și limba română. Cei care mergeau în străinătate la studii și învățau limba latină aveau să observe acest lucru. Printre aceștia se aflau Grigore Ureche, care își făcuse studiile la Școala Iezuită de la Liov, în Polonia și Miron Costin, continuatorul lui Grigore Ureche, învățând ca și acesta în Polonia, la Colegiul Iezuit din Bar și apoi din Camenița.

Reprezentanții Școlii Ardelene: Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior au susținut cu vehemență originea pur latină a românilor. În acest mod ei susțineau noblețea sângelui unui popor, care, deși majoritar în Transilvania, era considerat „națiune tolerată”. Curentul latinist s-a răspândit pe întreg teritoriul românesc, nu numai în Transilvania și a cunoscut o prelungire și în secolul al XIX-lea, printre adepți numărându-se August Treboniu Laurian, care în *Istoria românilor*, publicată în 1853, pornea de la fondarea Romei. Istoria românilor era, în consecință, o continuare a istoriei Romei iar românii nu erau altceva decât urmașii romanilor.

În ceea ce privește dreptul vechi românesc, romanitatea acestuia a fost argumentată de Bogdan Petriceicu-Hașdeu, Grigore Tocilescu, Vasile Pârvan, iar dintre juriști de Ștefan Longinescu, Ioan Peretz și Andrei Rădulescu.

De exemplu, Ștefan Longinescu, deși nu împărtășește ideea exprimată de latiniști potrivit căreia, după cucerire, dacii au fost nimiciți, este de acord că, în perioada în care Dacia a fost provincie imperială, s-a putut forma un fond juridic și o „mentalitate juridică romană, care să ajungă organică și să treacă prin moștenire din generație în altă”.

În cursul său de *Istoria dreptului românesc*, Ioan Peretz prezintă într-o primă parte normele dreptului roman clasic cu motivația că acestea reprezintă „fondul roman al dreptului nostru”. De asemenea, Andrei Rădulescu încearcă să realizeze un studiu comparativ pe baza căruia semnaleză asemănări între instituțiile dreptului roman și cele ale dreptului cutumiar românesc. În prezent, majoritatea autorilor sunt de acord că rădăcinile dreptului cutumiar românesc sunt, așa cum consideră Nicolae Iorga, o sinteză originală în care regăsim în primul rând vechile norme ale dreptului geto-dac la care se adaugă influențele juridice romane.

Atașamentul, filiația culturii noastre față de cultura și civilizația romană se reflectă și în importanța acordată studierii dreptului roman în școlile juridice românești

Primele instituții de învățământ juridic universitar au apărut la noi ceva mai târziu, odată cu modernizarea societății românești.

Astfel, o școală juridică era întemeiată prin anii 1788, în Transilvania, la Oradea, în cadrul Academiei locale. O Academie de Drept a existat și la Sibiu, fiind subordonată până în 1867, organelor de stat vieneze, iar din 1867 și până în 1887, organelor de stat

ungere. După 1887 această Academie este desființată, învățământul superior din Transilvania concentrându-se la Cluj. Viitorii juriști de la Sibiu învățau Dreptul roman, Dreptul civil și procesual civil, Dreptul penal și Procedura penală austriacă, Drept bisericesc, Drept săsesc și ungar, Istoria Austriei, Istoria dreptului transilvănean, Știința administrației, economia politică, Statistica, Dreptul comercial, Dreptul cambial, Procedura necontencioasă etc¹.

Dincolo de munți, în Țara Românească, erau introduse discipline juridice la Colegiul Sfântul Sava din București. Logofătul Nestor era cel căruia în jurul anului 1816 îi era încredințată o catedră de drept, ținându-se cont de faptul că era una dintre marile personalități juridice ale vremii care participase și la redactarea Legiurii Caragea. Ceva mai târziu, printre titularii de discipline juridice se numără Constantin Moroiu, Ștefan Ferechide, Alexandru Racoviță, Constantin Brăiloiu. Dreptul roman era predat de Constantin Moroiu, care obținuse la începutul anului 1825, la Pisa, titlul de doctor în drept². Cursul său de drept roman era intitulat „Prescurtare de elementurile dreptului țivil roman după sistema lui Ainechierumânește după latinește de Constatin Popa Dumitru profesor obștescu de legi la Școala generală din București” și era realizat sub forma unui dialog, dreptul roman fiind prezentat comparativ cu „legile patriei”, iar periodizarea legislației romane fiind continuată cu istoria dreptului românesc³.

Așa cum arătam ceva mai devreme, sunt multe lucrări de Drept roman sau de Istoria dreptului românesc în care se pornește de la prezentarea instituțiilor juridice romane și se continuă cu cele românești deoarece exista mentalitatea că dreptul roman este „dreptul țării”.

¹ *Istoria dreptului românesc*, Tratat, Vol. II, Partea a doua, Editura Academiei RSR, București, 1987, p. 228-229.

² Andrei Rădulescu, *Pagini inedite din istoria dreptului vechi românesc*, Editura Academiei Române, București, 1991, p. 141.

³ Despre maniera deosebită de a-și prezenta cursurile avem exprimate păreri ale elevilor săi. Iată un exemplu: „Sistemul lui Moroiu de a preda dreptul roman, maniera sa de a explica într-un mod scurt și cu șir, critica sa cea judicioasă și de adevărat filosof ne-a făcut să ne pătrundem mai bine de adevăratele principii atât ale dreptului roman, cât și ale celui român...”, vezi în Andrei Rădulescu, op. cit., p.145.

Unirea Principatelor și venirea lui Alexandru Ioan Cuza la conducerea acestora a reprezentat o nouă etapă în evoluția învățământului juridic românesc. La 25 noiembrie 1859, Facultatea de Drept devine instituție independentă, primul său decan fiind Constantin Bosianu, care era și titularul disciplinei de drept roman. La 4-16 iulie 1864, prin Decretul 765, Alexandru Ioan Cuza aprobă înființarea Universității din București, care a funcționat inițial cu trei facultăți: Facultatea de Drept, Facultatea de Științe și Facultatea de Litere și Filozofie. Facultatea de Drept din București a funcționat inițial cu șase catedre: Drept roman, Drept civil, Drept penal, Drept comercial, Drept administrativ și Economie politică la care se adăugau și două cursuri libere: Organizarea Statului și Finanțele.

În Moldova, la Iași, cursuri de drept au fost predate, inițial, la Academia Mihaileană⁴, inaugurată la 16 iunie 1834. În cadrul acestei academii era numit profesor de drept roman Damaschin Bojinca, cel care alături de Christian Flechtenmacher și Petrance Asachi realiza versiunea în limba româna a Codului Calimach. Cursul său de drept roman, numit „Istoria legislației romane”, este cel mai vechi curs românesc care s-a păstrat. Până în anul 1860, succesorii lui Damaschin Bojinca la catedra de drept roman au fost Nicolae Docan, Petre Suciu și Simion Bărnuțiu. Ultimul dintre aceștia este autorul unor cursuri litografiate intitulate „Instituțiile dreptului roman privat” și „Istoria legislației romane”.

Din 1960, prin Decret, se hotăra înființarea Universității din Iași, având la acea vreme patru facultăți: filosofică, juridică, teologică și medicală. La început, Facultatea de Drept funcționa cu doi profesori, așa cum rezultă dintr-un raport al rectorului Universității, din 22 octombrie - 3 noiembrie 1862, către Ministerul instrucțiunii publice.

Odată cu dezvoltarea învățământului juridic românesc se crea un drum aparte și dreptului roman prin timpul afectat studierii sale, prin titularii acestei discipline și prin lucrările acestora.

Astfel, până în anul 1936, durata studiilor de drept era de trei ani. Dreptul roman se studia în doi ani și era depășit în privința numărului de ore doar de dreptul civil. În egală măsură, dreptul roman era materie obligatorie pentru obținerea titlului de doctor în drept la facultățile din București și Iași.

⁴ Primul curs de drept predat la Academia Mihăileană a fost de Legislație publică și legislație privată a deosebitelor popoare.

Importanța dreptului roman a crescut și prin rigurozitatea și profesionalismul titularilor acestui curs precum și prin calitatea studiilor și cercetărilor în domeniu. G. Mârzescu, G. Danielopol, Șt. Longinescu, C. Stoicescu, G. Dimitriu, M. G. Nicolau, V. Al. Georgescu, iar pentru o perioadă recentă, C. Tomulescu, Vl. Hanga, M. V. Jacotă sunt nume care au intrat în cartea de istorie a studierii principiilor și instituțiilor dreptului roman. Lucrările unora dintre ei au ajuns să fie cunoscute și apreciate de către romaniștii europeni⁵.

Un alt argument care susține importanța studierii dreptului roman la noi în țară este continuitatea predării acestei materii, chiar în perioade critice din istoria noastră. De exemplu, dreptul roman a continuat să se predea chiar în perioada regimului comunist, în condițiile în care în Uniunea Sovietică, în Cehoslovacia și în R. D. Germană această disciplină nu mai făcea parte din programa de învățământ a facultăților de drept.

În prezent, am putea spune că este suficientă o prezentare comparativă a principiilor și normelor dreptului roman clasic cu cele ale dreptului civil actual pentru a constata asemănările care au trecut granița timpului. Este o analiză pe care am întâlnit-o frecvent în lucrările de specialitate. Este un exercițiu pe care fiecare absolvent de drept ar trebui să îl facă, pentru o mai bună înțelegere a abecedarului juridic. Este, în egală măsură, un argument care a susținut și care va susține mereu necesitatea studierii dreptului roman în școlile de drept.

Secțiunea a II-a **Scurtă incursiune în istoria Romei**

Fondarea Romei. Începuturile istoriografiei romane pornesc de la jumătatea secolului al III-lea î. Hr. De aceea, datele privind epoca anterioară acestei perioade sunt învăluite în haina poetică a legendei, bazându-se mai mult pe tradiție decât pe istoria reală. Astfel, potrivit legendei, izvoarele îndepărtate ale întemeierii Romei

⁵ Teza de doctorat a lui Ștefan Longinescu, numită „Caius der Rechtsgelehrte”, 1896, era cunoscută romaniștilor europeni, iar profesorul Valentin Al. Georgescu, era laureat al Facultății de Drept din Paris prin premiarea tezei sale de doctorat, intitulată „Essai d’une théorie générale des leges privatae”, între anii 1932-1933.